

Οι Κυπριακές Φωνές μέσα στην πορεία του χρόνου

Μιχάλης Ττερλικκάς: ερμηνευτής/ερευνητής
παραδοσιακής μουσικής της Κύπρου

Σημείωση: Το κείμενο αποτελεί επεξεργασία παλιότερων,
δικών μου κειμένων, 2000 - 2021

Φωνές, λαλούμεν στην Κύπρον διάφορες παλιές μελωδίες, πάνω στες οποίες τραουδκιούνται δίστιχα, κυρίως ερωτικά, αλλά όι μόνον. Με λλία λόγια άμαν ο απλός κυπραίος, είτε μουσικός είτε όι, λαλεί *φωνήν*, εκτός που την *φωνήν* του αθθρώπου εννοά τζαι την μελωδίαν. Για παράδειγμαν «τουν του τραουδκιού εν' πολλά γλυτζιά η φωνή του» ή «τούτον τραουδούμεν το πά' στην *φωνήν* του τσιαττισμάτου» ή «χάραξε μου νάκκον¹ την *φωνήν* του τραουδκιού». Ο φίλος μου ο μακαρίτης ο Πιτρακκής (Δημήτρης Κατσαρής) ο κιολάρης, άμαν ελάλεν *φωνήν* εννόαν τζαι το μουσικόν διάστημα ή τον τόνον. Π.χ ελάλεν μου. «Το κιολίν κουρτζίω το μισήν *φωνήν* πιο κάτω. Εν' πιο γλυτζύν» ή «Να το πκιάμεν μιαν *φωνήν* πιο ψηλά το τραούδιν γιατί δαμαί εν χαμηλόν σου». Εν είμαι όμως σίουρος αν τζαι οι άλλοι παλιοί κιολάρηες εχρησιμοποιούσαν την λέξην *φωνήν* με τούτην την έννοιαν.

Οι *φωνές* επήραν τα ονόματα τους κυρίως που τες περιοχές στες οποίες εδημιουργηθήκαν, εξελιχτήκαν τζ' εκαλλιεργηθήκαν. Εκτός όμως που την περιοχίν προέλευσης, οι ονομασίες επροκύψαν τζαι που άλλες αιτίες. Τούτον όμως εν αποκλείει, *φωνές* με προέλευσην ονομασίας άλλην αιτίαν, να έχουν τζαι τοπικόν χαρακτήραν. Με βάση λοιπόν την αιτίαν της ονομασίας μπορούμεν να κατατάξουμεν τες *φωνές* στες εξής κατηγορίες:

- *Φωνές* με ονομασίαν σύμφωνα με τον τόπον προέλευσης.
- *Φωνές* με ονομασίαν σύμφωνα με το γεγονός, την γιορτήν ή την περίστασην κατά την οποίαν τραουδκιούνται.
- *Φωνές* που επήραν την ονομασίαν τους που το ύφος τζαι την διάθεσήν τους.
- *Φωνές* που οφείλουν το όνομαν τους σε τζείνον που τες ετραούδησεν πρώτος, ή που είδεν κάποιαν ιδιαίτερην σχέσηην με την *φωνήν*.

- 2 • Φωνές που επήραν το όνομα τους που κάποιον χαρακτηριστικόν στίχον.

Αναφέρω στη συνέχεια ονομαστικά όσες ονομασίες φωνών εντόπισα σε διάφορες εκδόσεις, μα τζαι που δικές μου καταγραφές.

Ονομασία με βάση την περιοχή καταγωγής

Ίδια Παραλιμνίτικη, Ίδια Ακαθικιώτισσα, Ίδια Λευκονοιτζιάτισσα, Ίδια Ζωδικιάτισσα, Ίδια Πεγειώτισσα, Ίδια Παφίτιτζη, Ίδια Τσαδικιώτισσα, Ίδια Κοφτή Αγίας Μαρίνας, Ίδια Καρπασίτισσα, Ίδια Κοτδινοήτισσα, Ίδια Τηλλυρίσιμη, Αυκορίτισσα ή ανάμιση, Μεσαρίτισσα, Καρπασίτισσα, Πιτσιλλίσιμη, Τηλλυρκώτισσα, Πεγειωτούα, Κωμήτισσα, Μαρινιωτού, Μορφίτισσα, Σολιάτισσα, Μαραθεύτικη, Λευκαρίτικη, Φωνή Κρήτου Τέρα, Λυδιώτισσα, Εφτακομήτισσα, Εγκωμήτισσα. (σύνολον 27)

Ονομασία με βάση το γεγονός, την γιορτή ή την ασχολία

Καμηλαρίσιμη, Ποιητάρικη, Φωνή των Σατσίων ή Τ' Αδερμασμάτου, Του Τδιαττισμάτου, Της Βούφας, Της Σούσας, Του Γάμου, Της Σήκωσης, Του τραπεζιού, Παρανεμίτισσα. (σύνολον 10)

Ονομασία με βάση το ύφος τζαι την διάθεσην

Νεκαλιστή², Αερούσα Συρτού.

Ονομασία με βάση το όνομα του δημιουργού ή άλλου

Κοτροφίσιμη, Μιρμιλλού ή Καττεδιού.

Ονομασία που κάποιον χαρακτηριστικόν στίχον

1. Καταραμένη

Συγκεκριμένα που τον στίχον:

*Τα κόκκαλα μου να γινούν καννιά σαν την ανέμη
εν παραιτώ που λλόου σου, ωρή καταραμένη.*

Το φαινόμενον των φωνών παρατηρείται τζαι σε άλλες περιοχές του ελληνισμού. Αναπτύχθηκε όμως ιδιαίτερα στα μέρη όπου ο λαός συνηθίζει να δημιουργεί διάφορα δίστιχα. (πχ. Στην Κάσον τζαι στην Κάρπαθον λέγονται «Σκοποί»).

Στην Κύπρον λοιπόν που σε πιο παλιές εποχές μια μεγάλη μερίδα του λαού επικοινωνούσαν κυριολεκτικά με τα δίστιχα, ήταν φυσικόν αφού εν ήταν εύκολον ο κάθε ένας να δημιουργεί δική

3 του μελωδίαν για να τραουδήσει τους στίχους του, να τους τραουδά πάνω στες γνωστές μελωδίες. Έτσι οι *φωνές* αποκτήσαν μιαν ξεχωριστήν θέσση στην παραδοσιακήν μουσικήν του τόπου.

Αφού λοιπόν οι *φωνές* ετραουδικούνταν σχεδόν 'πο ούλλον τον κόσμον, τζ' επηαίνναν πάρα τζει που στόμαν του στομάτου, ήταν φυσικόν να παραλλάσσουν που τον έναν στον άλλον. Είτε γιατί εν αθθυμάτουν καλά την *φωνήν*, είτε εξαιτίας της *φωνής* του. Αμμέν³ τον εβοήθαν πολλά, είδεν να την κάμει πιο απλήν, να την ιστροντζυλέψει. Ενώ αν ήταν καλοφωνάρης έβαλλεν της πιο πολλά κεντήματα. Έτσι εδημιουργούνταν οι διάφορες μικροπαραλλαγές μιας *φωνής*. Στο τέλος όμως εποκαθαρίζαν μόνον όσες ήταν αποδεκτές.

Τον παλιόν τζαιρόν, πριχού να δειχτούν τα αυτοκίνητα τζαι πριχούν να γινούν κάποιες υποφερτές στράτες, για να πάν' που την μιαν περιοχήν στην άλλην επηαίνναν που τα μονοπάθκια για πού μέσ' στα ορμάνια⁴ παρπατητοί για με τα κτηνά, με πολλύν κόπον τζαι πολλούς κινδύνους. Έτσι οι μετακινήσεις τζαι το σμιξιμον των αθθρώπων ήταν σχεδόν ανύπαρκτες. Για να καταλάβετε, μέχρι πριν καμιάν τριανταρκάν χρόνια, στα ορεινά χωρκά είδεν ηλικιωμένους που εγεννηθήκαν εγεράσαν τζ' επεθάναν στο χωρκόν τους, δίχα να δουν την θάλασσαν. Με τούτες λοιπόν τες συνθήκες, οι *φωνές* εκράτησαν τον τοπικόν τους χαρακτήραν, εδιατηρούνταν πιό καθαρές τζ' ετραουδικούνταν μόνον που τον κόσμο της κάθε περιοχής.

Οι βασικότερες μορφές διακίνησης πληθυσμού ως τες αρχές του 20ου αιώνα ήταν τα διάφορα μιάλα πανηϋρκα, οι γεωργικές ασχολίες, το εμπόριον τζαι οι μουσικές κομπανίες.

Τα μιάλα πανηϋρκα, όπως του Απ. Αντρέα στη Καρπασία, της Παναγίας του Τζύκκου στο Τρόδος, του Αγ. Παντελεήμονα στην Μύρτου, του Αγ. Νεοφύτου στη Πάφον κ.α ήταν αιτίες για σχετικά μιάλες μετακινήσεις πληθυσμού τζαι συναναστροφής. Το δε εορταστικόν κλίμαν ευνοούσεν το τραούδιν τζαι την διασκέδαση με αποτέλεσμαν την αλληλοεπίδραση μεταξύ των *φωνών*.

3 αν δεν

4 δάση, βουνά

4 Έτσι για παράδειγμα ο Παφίτης που εβρέθηκε στο παναύριον του Απ. Αντρέα τζ' έλαχεν να ακούσει την Καρπασίτισσαν, για έπαιρνε την σαν μιαν ξεχωριστήν *φωνήν* στην Πάφον, για, είτε δίχα να το καταλάβει, είτε συνειδητά, έσμιεν την Καρπασίτισσαν με την Παφίτισσαν. Η μόνη όμως δυνατότητα που είδεν για να συγκρατήσει την νέαν *φωνήν*, ήταν να την τραουδά πάνω στο κτηνόν, ώσπου ήταν ακόμα φρέσκα στο φτιν του, ώστι να πάει στην Πάφον. Επομένως ήταν φυσικόν να την διαδώσει κάπως διαφορετικά δημιουργώντας έτσι μιαν παραλλαγή. Εγίνετον όμως τζαι το αντίθετον. Η μεταφορά δηλαδή των φωνών που τους προσκνητές προς του ντόπιους ή μεταξύ τους.

Οι κυριότερες γεωργικές ασχολίες που επροκαλούσαν μετακινήσεις κόσμου ήταν το θέρος στην Μεσαρκάν, με μετακίνηση θεριστών που τα βουνά, μα τζαι που άλλες περιοχές πόν είχαν εποχιακές ασχολίες την εποχήν του θερισμού, τζαι το λούβημαν των τερατδιών⁵, κυρίως προς τα ημιορεινά της Λεμεσού τζαι της Τξερύνειας. Το χαρακτηριστικόν τούτων των μετακινήσεων ήταν η μεγάλη διάρκεια παραμονής. Εμπόρηεν να μείνουν τζ' έναν τζαι δυο μήνες στην περιοχήν μαζίν με τους ντόπιους, κάτι που εβοήθαν πιο πολλά που άλλες μετακινήσεις στην διάδοσην τω φωνών.

Οι μετακινήσεις για εμπορικούς σκοπούς ήταν πιο περιορισμένες τζαι αφορούσαν κυρίως το εμπόριον του κρασιού τζαι άλλων προϊόντων του αμπελιού, που τα βουνά προς τες πεδιάδες, το εμπόριο του λαδικιού τζαι των σιτηρών. Έστω όμως τζαι περιορισμένες, είχαν τζαι τούτες τον δικόν τους ρόλον στην διάδοσην των φωνών τζαι την δημιουργίαν των διαφόρων παραλλαγών.

Ακόμα πιο περιορισμένες ήταν οι μετακινήσεις μουσικών κομπανιών, κυρίως που την Κωνσταντινούπολην τζαι την Σμύρνην προς τες αστικές περιοχές της Κύπρου. Οι κομπανίες τούτες έπαιζαν στα διάφορα κέντρα μαζίν με κυπραίους μουσικούς. Που τους Μικρασιατές λοιπόν, οι ντόπιοι μουσικοί έπαιρναν κάποια στοιχεία τα οποία επροσαρμόζαν στις δικές μας *φωνές*, τζαι στην συνέχειαν εμεταφέραν τα στον κόσμον της υπαίθρου που έπαιζαν κυρίως σε γάμους τζαι παναύρικα.

5 Είπαμεν κάποιους τρόπους με τους οποίους εδημιουργούνταν διάφορες παραλλαγές των φωνών, που πρέπει να ήταν κάμποσες. Εν εκοστερκάσαν⁶ όμως ούλλες. Γιατί εδούλευκεν το κόδσινον του λαού. Το πρώτον κόδσινον ήταν ο ίδιος ο δημιουργός. Που αμμέν την έβρισκεν καλήν έθθα την ελάλεν πάρα τζει. Μα τζ' αν επέρναν που λλόου του, αμμέν ήταν σύμφωνη με τα ακούσματα τζαι τα ήθη της εποχής αποκλείεται να περάσει που το κόδσινον του κόσμου τζαι να διαδοθεί.

Τούτον ήταν το περιβάλλον ως τα μέσα του περασμένου αιώνα. Ύστερα, με την τεχνολογική επανάσταση, τζαι την ανάπτυξη των μέσων συγκοινωνιών τζαι επικοινωνίας οι τοπικές φωνές εξεπέρασαν πιον τα στενά σύνορα των περιοχών τζ' εδιαδοθήκαν σε ούλλην την Κύπρον, άλλες σε μιάλον βαθμόν, άλλες σε πιο λλίον. Εδιατηρήσαν όμως τις τοπικές τους ονομασίες. Στην διάδοση τους εβοηθήσαν πολλά τζαι οι πρώτες ηχογραφήσεις που τον αείμνηστον Θεόδουλον Καλλίνικον το 1934 σε δίσκουσ γραμμοφώνου τζαι υστερότερα, στες αρκές της δεκαετίας του '60 στο ΡΙΚ. Στην συνέχεια ακολουθήσαν ηχογραφήσεις τζαι που άλλους.

Ως δαμαί, νομίζω ότι ο ρόλος της τεχνολογίας τζαι των ΜΜΕ ήταν θετικός για την διάδοση των φωνών. Στην συνέχεια όμως με την απότομη επαφήν του πληθυσμού με μουσικήν 'πο ούλλον τον κόσμον τζαι την ραγδαίαν επέκταση των ΜΜΕ τα πράματα επκιάσαν άλλην στράταν.

Σήμερα τούτον το κόδσινον, μπορώ να πω ότι αφαιρέθηκεν που τα όερκα του κόσμου. Τζαι εξηγούμαι: Αν τραουδήσω μιαν φωνήν με ένα άλφα τρόπον, τζαι έχω τον τρόπον να ακούεται που τα μέσα ενημέρωσης ή κοινωνικής δικτύωσης, είκοσι, τριάντα φορές την ημέραν, είτε καλή, είτε κατζή έναν περάσει στον κόσμον. Άρα η ευθύνη πλέον ανήκει στον δημιουργόν, τζαι στα διάφορα μέσα. (Τα μέσα, όμως, εν' έναν άλλον, πονεμένον, μεγαλύτερον κεφάλαιον, που αν το αναλύσουμεν έναν ξεβούμεν που το θέμαν) Εμείς, οι ερμηνευτές πρέπει να έχουμε την ευσυνειδησίαν να προσφέρουμεν στον κόσμον το καλόν, το μελετημένον τζαι προ παντός το τίμιον. Τούτοι που προσφέρουν στον κόσμον, σαβούραν σε ό,τι έδει να κάμει με την παράδοση,

τραούδκια, ποιήματα στην κυπριακήν διάλεκτον, ραδιοφωνικά τζαι τηλεοπτικά προγράμματα, έχουν πάντα το εξής επιχείρημαν. «Μα του κόσμου αρέσκει του». Τζ' απαντώ: Έχουμεν έναν διψασμένον, κοριζιασμένον⁷ της δίψας. Τζαι διούμεν του νερόν που την κολύμπαν⁸, γεμάτον λαχτάρους⁹, μέσα σε έναν αγιωμένον¹⁰ μαστραππίν¹¹. Έννα το πιει τζ' έννα πει τζ' ευκαριστώ. Αν του βάλουμεν όμως δίπλα-δίπλα το μαστραππίν με το νερόν της κολύμπας τζαι έναν ποτήριν με καθαρόν, δροσερόν νερόν που την πηγήν, σίγουρα έθθα προτιμήσει το νερόν της κολύμπας. Ας μεν εκμεταλλευκούμαστεν, λοιπόν, την δίψαν του κόσμου τζαι να τον ποτίζουμεν ό,τι νά 'νι. Ας του δώσουμεν νερόν καθαρόν που τες δροσερές πηγές του τόπου μας. Δικαιούται το.

Υπάρχει επίσης έναν άλλον ερώτημαν που πρέπει να απαντήσουν όσοι χρησιμοποιούν το επιχείρημαν, «μα του κόσμου αρέσκει του». Πόσην ευθύνην κουβαλούμεν εμείς για την καλλιέργειαν του καλού ή του κακού γούστου στον κόσμον; Εγιώ λαλώ: Τεράστιαν!

Προβληματισμός: Τι είναι φωνή τζαι τι είναι τραούδι.

Με μιαν πρώτην σκέψην μπορούμεν εύκολα να πούμεν ότι, έναν τραούδι έδει συγκεκριμένους στίχους τζαι μελωδιάν. Ενώ μιαν φωνή έδει συγκεκριμένην μελωδιάν πάνω στην οποία προσαρμόζονται διάφοροι στίχοι.

Μπορεί, στα παλιά τα γρόνια, που τα γνωστά τραούδκια ήταν κυρίως αφηγηματικά τζαι στην ουσίαν ελαλούσαν μιαν ιστορίαν, να ήταν έτσι τα πράματα. Στην συνέχειαν όμως που εδιδιοδοθήκαν τζαι άλλα τραούδκια, που οι στίχοι τους μπορεί να αναφέρονταν στο ίδιον θέμαν αλλά ήταν ανεξάρτητοι ο ένας που τον άλλον, ο κόσμος άρκειψεν να βάλλει δικούς του στίχους πάνω στα τραούδκια, συνήθως του ιδίου περιεχομένου.

Για παράδειγμα αναφέρω κάποια τραούδκια: Πορτοκαλιά του Καραβά, Κατιφές, Το Μήλον, Αγάπησα την που καρκιάς, Τον τοίχον τον παλιότοιχον, Αγαπώ την τζ' αγαπά με, τζαι πολλά άλλα.

7 κορακιασμένο
8 λιμνούλα με στάσιμο νερό
9 προνύμφες κουνουπιών
10 σκουριασμένο
11 τενεκεδάκι

- 7 Τα τραούδκια τούτα διατηρούν τους στίχους που είχαν στην αρκήν αλλά με τον τζαιρόν πιντώννουνται¹² τζ' άλλοι.

Στην ουσίαν, τα τραούδκια που εμείναν απείραχτα εν' τζείνα που λαλούν μιαν ιστορίαν. Για παράδειγμα, Τέσσερα τζαι τέσσερα, Η Αροδαφνούσα, Η Αντρονίκη, Το τραούδι του Γιαννάτζη, τζαι άλλα.

Μπαίννει λοιπόν το ερώτημα: Τα τραούδκια τούτα, πάνω στα οποία μπαίννουν τζ' άλλα δίστιχα, μπορούμε να τα βάλουμε στην κατηγορίαν *φωνές*;

Με τούτες τες σκέψεις στον νουν μου, ψάχνοντας έναν – έναν τα τραούδκια, εντόπισα τζαι μιαν αντίστροφην περίπτωσιν. Μια *φωνήν* που εγίνηκεν τραούδι. Μιλώ για την «*Φωνήν των σαττών*». Που τον τζαιρόν που οι αθθρώποι αἰερομπάζαν ελειτούργαν ως φωνή με πάρα πολλά δίστιχα. Που τον τζαιρόν όμως, που ηχογραφήθηκεν με συγκεκριμένους στίχους τζ' έμαθεν την ούλλος ο κόσμος εγίνηκεν τραούδι. «Το αἰερόμπασμα» που τραουδικιέται με 5-6 γνωστές στροφές.